

Bolvári-Takács Gábor

Zempléniek az amerikai film történetében

Bokor Pál nevét a magyar olvasóközönség az MTI külföldi tudósítójaként ismerte meg. A hetvenes évektől sorra láttak napvilágot a Szovjetunióról, Kínáról, majd az Egyesült Államokról szóló útirajzai, riportjai. Később íróként, műfordítóként dolgozott, forgatókönyveket írt. 2007-ben lépett színre *A siker neve Oscar. Nyolcvan éves az Oscar-díj* című kötetével, amelyben átfogó képet rajzolt a világ legismertebb művészeti díjának történetéről. A műnek a következő évben folytatása született. *A siker helye Hollywood* című könyvében a szerző az újságírók bennfentességével és modorában, mégis informatívan és olvasmányosan mutatja be az amerikai filmgyártás fejlődését, a nagy filmstúdiók megszületését, fénykorát és leáldozását, az iparág pénzügyi és hatalmi viszonyrendszerét, s ezek meghatározó szereplőit. Ismertetésünkben a sok érdekesség közül most csupán egyetlen tényezőt emelünk ki: a filmcézárok zempléni gyökereit. Hollywood legnagyobb stúdióinak alapítói között ugyanis két olyan, magyar származású üzletember is volt, akik Sárospatak környékén születtek.

Adolph Zukor (eredetileg Czukor Adolf) 1873-ban zsidó családban látta meg a napvilágot a bodrogi Ricsén. Korán árvaságra jutott, majd államsegéllyel 15 évesen emigrált az Egyesült Államokba. Szörmeüzlettel foglalkozott, de hamarosan felismerte a filmiparban rejlő kiterjesztési lehetőségeket. Előbb filmkölcsönző céget, majd filmvállalatot alapított és 1915-ben egyesült Jesse Lasky hasonló profilú cégével. A Famous Players-Lasky stúdiót 1927-től hívják Paramountnak, amely eredetileg egy másfél évtizeddel korábban beolvastott kis filmcég neve volt. A Paramount története az alapítástól összefonódott Zukor nevével, aki 1916-36 között elnökként, majd 1964-ig az igazgató tanács elnökeként, s végül haláláig, 1976-ig (103 évesen hunyt el!) tiszteletbeli elnökként állt a cég élén. Zukor a húszas évek végére Hollywood egyik legbefolyásosabb vezetőjének számított, és kiváló túlélési képességét bizonyítja, hogy a gazdasági világválság alatt is meg tudta őrizni pozícióját. Igaz, 1936-ban át kellett adnia a stúdió operatív irányítását, de továbbra is mértékadó személyiség maradt. 1949-ben a filmiparért végzett teljesítményét Oscar-díjjal ismerték el. Nem alaptalanul, hiszen már az Oscar-díjak első kiosztásán Paramount-produkció nyerte a legjobb filmért járó szobrocskát: az *Ifjú sasok*. Később pedig olyan sikerek öregbítették a stúdió hírnevét, mint a *Love Story*, a *Keresztapa*-trilógia vagy a *Forrest Gump*; Hitchcocktól a *Hátsó ablak* és a *Psycho*; az akciófilmek közül a *King Kong* és az *Indiana Jones*-filmek; a zenés műfajból a *Grease* vagy a *Szombat esti láz*. Zukor haláláig büszke volt magyar származására, már 1928-ban hazalátogatott, a falunak köztéri szobrot adományozott és sokáig komoly összegekkel segítette az itthon maradtakat. A község nem feledkezett meg róla: szülőháza ma felújítva áll, s a Zukor Adolph Művelődési Ház 2008-ban avatták fel.

William Fox (eredeti nevén: Fuchs Vilmos) 1879-ben született a bortermeléséről híres Tolcsván, ugyancsak zsidó családban. Mindössze kilenc hónapos volt, amikor szülei kivándoroltak. Fox először több kisebb saját vállalatot alapított, majd 1915-ben hozta létre a Fox Film Corporationt, amelynek aztán másfél évtizeden át elnöke maradt. Fox első-sorban filmes üzletemberként alkotott maradandót: a húszas években 45%-os érdekeltséget szerzett a brit filmipar fellegvárában, a Gaumont-British-ben és ellenőrzést gyakorolt a hollywoodi Metro-Goldwyn-Mayer álmogulár anyavállalata, a Loew's Inc. fölött is. Már csak lépésekre volt attól, hogy Amerika legjelentősebb filmmogulja legyen, amikor 1929-ben bekövetkezett a tőzsdekrach. A kormányzat trösztellenes intézkedései tovább súlyosbították helyzetét, ráadásul két hónapig autóbaleset miatt kórházban feküdt. Fox képtelen volt Zukorhoz hasonlóan túlélni a krízist, pillanatok alatt csődbe ment. Érdekeltségeit bankok vásárolták fel. A Fox Film 1935-ben egyesült a két évvel korábban alapított Twentieth Century stúdióval. Megalakult a 20th Century Fox, amelynek azonban – bár Fox nevét is viselte – már nem volt köze az egykor filmcézárhoz. A 20th Century Fox később olyan filmsikereket produkált, mint a *Csillagok háborúja* és folytatásai, a *Francia kapcsolat*, a *Kleopátra*, a *Nyolcadik utas: a Halál*, a *Pokoli torony*, a *Poszeidón katasztrófa*; a *Hello, Dolly!*, a *muzsika hangja* vagy a *Rocky Horror Picture Show* című musicalek, nem beszélve a Paramounttal közös produkcióban készült *Titanic*ről. Fox sohasem tért vissza Magyarországra, bár 1925-ben hazaküldött egy operatőrt Tolcsvára felvételeket készíteni. 1952-ben visszavonultan halt meg. Pályája az amerikai filmipar vadkapitalista fejlődésének esettanulmánya, amely mély nyomot hagyott a kortársakban. Életrajzát már 1933-ban kiadták, s azt nem kisebb szerző jegyezte, mint a világhírű író, Upton Sinclair. „A hollywoodi stúdiófilmgyártás ma is működő modelljének megépítése Adolph Zukor nevéhez fűződik, a hangosfilmgyártás megszervezése pedig William Fox érdeme.” – írja Bokor Pál. Könyvét – amely a többi filmgyár (Metro-Goldwyn-Mayer, RKO, Universal, United Artists, Columbia, Warner Brothers, Dreamworks stb.) fejlődéséről is részletes képet rajzol – bizonyára örömmel olvassák majd az amerikai filmgyártás története és kulisszatitkai iránt érdeklődő olvasók.

(Bokor Pál: *A siker helye Hollywood. Mozi, művészet, pénz, hatalom*, Atlantic Press Kiadó, Budapest, 2008)